

ԿՐԹՆԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԻՏԵԼՆԵՑ

ՀԱՏՈՐ Բ.

ՌՅԺ-1860

ՏԵՏՐԱԿ Զ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԽԱՉԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍՒ *

(Դարանախօսիւն) :

Որովհետեւ արքայանկառ քաղաքն Հռովմ լի էր հեթանոսք, յայն սակա Առտանդիանոս ՚ի մայի եղ կառուցանել զնոր մայրաքաղաք: Ասան այսր ընտրեաց նա զքաղաքն Բաղանդիա՝ որում տիրեալ էր, ըստորում յարմարութիւն զրից նորին թուէր շահաւէտագոյն: Անդնեաց ևս ՚ի նմա զհոյակապ շինուածս, յորոց միջի փայլէին և եկեղեցիք Վրիստոնէից: Ամա եղև նմա անուանել ըզքաղաքս զայս «Նոր Հռովմ», բայց հպատակք կոչեցին «Առտանդնուպոլիս» (այսինքն՝ քաղաք Առտանդիանոսի), և այս անուանակոչութիւն մնաց մինչև ցայսօր:

Ապրն կայսեր թաղուհին Հեղինէ, յամին 326 յետ ծննդեան Վրիստոսի, ընկալաւ զսուրբ մկրտութիւնն՝ ըստ կամաց Առտանդիանոսի և ըստ ջերմեռանդութեան իւրում: և յորժամ էր ամացութանից չոգաւ անհամար գանձիւք յԱրուստղէմ առ ՚ի նորուզել զսուրբ տեղիս, և ՚ի գտանել զսուրբ Խաչն, յորոց վերայ խաչեցաւ Տէրն մեր Յիսուս Վրիստոս: ՚Ի ճանապարհին ազատէր նա ՚ի հեթանոսական նախատանաց զարբաղան տեղիս, ևս և յե-

* Տե՛ս յԵ. տետր. Ճապաղի:

րեան հանէր զմասունս զանազան սրբոց և մարտիրոսաց: Ի՞ր յայն-
 Ժամ յԱշրուսաղէմ հախտուարս մի՝ Մախար անուն. սա ընդա-
 ռաջ ել նմա պատուով: Թաղուհին կամեղով գտանել զԽաչն Քրիս-
 տոսի, կոչեաց առ ինքն զբոլոր Հրէայս, և հրամայեաց նոցա ցու-
 ցանել ինքեան զտեղին, ուր նախնիք նոցա թաղեցին զայն: Իսկ
 Հրէայք պատասխանի ետուն թէ «չգիտեմք» և պատասխանիս այս
 յոյժ արտմեցոյց զբարեպաշտ թաղուհին: Այսան որոյ սկսաւ նա
 դարձեալ ստիպել գնոսա սպառնալեօք խոշտանդանաց և մահու.
 և յայնԺամ ցուցին նոքա նմա զծեր ոմն՝ որոյ անուն էր Յուդա,
 և ասէին թէ՝ «սա կալող է ցուցանել քեզ զտեղին, քանզի որդի
 է մարգարէի»։ Հեղինէ կոչեաց զՅուդա և եհարց ցնա: Իսկ նա
 ձևանայր անդէտ զըլ այնմ: Թաղուհին հրամայեաց հարցաքննել
 զնա, բայց նա դարձեալ ոչ յայանէր զգաղանիս: Հեղինէ հրամայեաց
 արկանել զնա ՚ի գուբ մի անջրդի, ուր հուսկ ապա վեցօրեայ սոփն
 ստիպեաց զնա յայանել զգաղանիս: Յուդա էած զթաղուհին
 ՚ի հողակոյտ ինչ լեռնաման, յորոյ վերայ կայր տաճարն Ահնե-
 րայի, և յայանեաց նմա թէ՝ աստ թաղեալ կայ Խաչն Քրիս-
 տոսի. և թէ՝ յայանի է նմա այս ՚ի գրաւոր վկայութենէն, զոր
 ունի ինքն ՚ի հարց իւրոց, յորում նշանակեալ կայ թէ ուր գտա-
 նին արբութիւնք Քրիստոնէից: Իսկ այլք պատմեն՝ թէ ասաց նա՝
 թէ լուեալ եմ ՚ի մանկութեան զտեղեղջ զայնմանէ ՚ի նախահօրէն
 խմէ: Հեղինէ հրաման ետ քանդել զտաճարն Ահնեւրայի, և պե-
 ղել զհողակոյտն: Ակիլքն եղև գործոյն: Եւ Կիսկոպոսն Մախար
 աղօթս մատոյց առ Աստուած ՚ի տեղեղջ յայնմիկ, և բուրեաց
 անտի անուշահոտութիւն, և նոյն ժամայն վէմն զերեզմանին Քրիս-
 տոսի և տեղի կառավանսն երեւցան, և մերձ նոցա զտին զերիս
 Խաչան, ապա զպսակն փշեայ և զբեւեան Քրիստոսի:

Իսկ որովհետև տախտակն վերնադրի Խաչն Քրիստոսի՝ ա-
 ռանձինն գտաւ, վասն որոյ թաղուհին և այլք ամենեքեան ոչ
 կարէին խմանալ՝ թէ յորոյ վերայ յերկից խաչից բեւեալ էր Քրիս-
 տոս: ՅայնԺամ հայրապետն Մախարիոս պատուիրեաց տանել զե-
 րեսին խաչան ևս հուպ ՚ի մահի՞մ կնոջ ուրումն հիւանդի մերձ ՚ի
 մահ հեղեղ, և ՚ի ծունր խոնարհեալ հանդերձ ժողովդեամբն՝
 սկսաւ աղօթել՝ այսպէս «Վառ Աստուած, որ շնորհեցեր զփրկու-
 թիւն ազգի մարդկան ՚ի ձեռն Միածնի որդւոյ քո և ՚ի ձեռն չար-
 չարանաց և խաչելութեան նորոս, և այժմ՝ արկեր ՚ի սկիտ աղախնոյ

քո որոնել զայն կենդանարար փայտն, յորոյ վերայ կախեալ կայր փրկութիւնն մեր, ինքնին Գու Տէր յայտնապէս ցոյց պատր՝ որն 'ի խաչեաց արժանի եղև Փառաց Տեառն, և որն գործի է պատժոյ. և արա՛ զի կիսամահ կինս այս միայն մերձենալով 'ի փայտն կենաց՝ խոյն դարձցի 'ի դրանց մահու 'ի կեանս»: Յետ աղօթելոյն մերձեցոյց նա նախ զմի խաչն՝ ապա զմիւսն առ մահամերձ հիւանդն, և չեղև ինչ. իսկ յորժամ զՓրկչին մերձեցոյց՝ նոյնժամայն երաց զաչն իւր հիւանդն, և յարեաւ յանկողնոցն*: Յայնժամ Հեղինէ լցեալ անձառ. խնդութեամբ՝ երկրպագեաց Խաչին Վրիստոսի և համբուրեաց զնա, յետ նորա համբուրեցին մի ըստ միոջէ և ամենեքեան որք ընդ նմայն էին:

Իսկ ոմանք որ 'ի բաղնութենէ ամբոխին ոչ կարէին մերձենալ առ Խաչն կենարար, ցանկային զէթ 'ի հռուստ տեսանել զայն: Ուստի Նպիսկոպոսն կանգնեալ 'ի բարձրաւանդակ տեղոջ՝ բարձրացոյց զԽաչն 'ի ցոյց ամենեցուն: Յայնժամ և ամբոխն աղաղակեաց 'ի ձայն մեծ «Տէր ողորմեա»: Եւ 'ի ժամանակն անտի հաստատեցաւ տօնն՝ որ կոչի՝ «Խաչ վերաց»:

Թաղուհին էառ և տարաւ ընդ իւր 'ի Կոստանդնուպօլիս միայն զմի մասն Խաչին Տեառն, իսկ զմնացեալն եղեալ յարժաթեաց խաչաձև տապանի՝ ետ ցեպիսկոպոսն առ 'ի պահպանել յԱրուսաղէմ՝ յազգաց յազգա:

Թաղուհին Հեղինէ 'ի տեղոջն չարչարանաց, թաղման և յարութեան Փրկչին կառոյց զհոյսկապ տաճար մի յանուն Յարութեան Վրիստոսի, ևս և զայլ բազում եկեղեցիս. և լլուցեալ զնոսին ամենայն պիտայիւք՝ դարձ արար 'ի Կոստանդնուպօլիս: Ընդ իւր էառ նա զմասն կենարար Խաչին, զբեւոսն նորին, և զպսակն փշեաց: Ի ճանապարհին, յորժամ Հեղինէ նաւարկէր ընդ ծով, եղև ալեկոծութիւն մեծ: Տեսեալ թաղուհոյն զլտանդն անխուսափելի՝ ընկէց 'ի ծով զմի 'ի չորից բեւեռաց Խաչին, և իսկոյն դա-

* Զպատմութիւն այսր գլխի ետուն մեզ մատենագիրքն Սոկրատ, Սաղմոնոս և Թեոփորիտոս: Մատենագիրքս այսրիկ իւր իւր տարածայնին 'ի միմեանց: Ոմանք այնպէս գրեն, որպէս մեք պատմեցաք. այլք ևս ասեն, թէ 'ի նոյն ժամանակի յորժամ 'ի յայտ եկին խաչքն, տանէին առ Գողթաթայիւ զմեռեալ մի 'ի թաղել, զայն տեսեալ Մակարիոսի եղ զԽաչն 'ի վերայ մեռելոյն: Եւ ասանք ևս երկու կարծիք են, ոմանք գրեն՝ թէ մեռեալն այն՝ այր էր, և այլք թէ՝ օրիորդ որ: Թողլալ զվերջին անհամաձայնութիւնսն, Նիկիոիորոս Վալիլատոս՝ մականուանեալն Բասնթոփուլ, գրէ թէ երկրքին հրաշքն ևս դորձեցան 'ի կենարար Խաչափայտին, և մեռեալն յարեաւ, և ոմն 'ի կանանց երեւելեաց եգիտ զառաջութիւն:

դարեայ մրրիկն, և եղև խաղաղութիւն մեծ: Աւ զբոլոր զայսոսիկ սուրբ գանձս շեղինէ երբր 'ի պարգև որդւոյ իւրոյ բարեպաշտ կայսեր Աոստանդիանոսի: Օման կենսաբեր փայտին Աոստանդիանոս զետեղեաց յարկղ մի ոսկեայ: Յերից մնացելոց բւեռաց՝ զմին եդ 'ի վերայ սաղաւարտին իւրոյ, զմիւսն եդ 'ի սանձս ձիոյն իւրոյ, զի լոցի ասացեալն 'ի մարգարէէն՝ «Յաւուր յայնմիկ որ 'ի սանձս ձիոյն իցէ՝ սրբութիւն Տեառն» (Օւպար. ԺԴ. 20). իսկ զերրորդն 'ի բւեռաց թաղուհին ետ 'ի պահպանութիւն Տրէվիրաց: Մասն խաչափայտին՝ որ եդեալ էր յարկղ ոսկեայ, պահպանեալ լինէր ընդ այլոց սրբութեանց և գանձուց յարքունի պալատան, 'ի սրբահին՝ ուր կառուցեալ կայր մատուռն յանուն Ս. Թէոդորոսի:

Յետ վերադառնալոյ թաղուհւոյն յԱրուստղէմէ՝ կայսրն հրաման ետ կազմել 'ի Ա. Պօլս զերիս մեծ Խաչս 'ի յիշատակ երբակի երւման նմա նշանի Խաչին Տեառն յերկինս 'ի Ժամանակս պատերազմաց: Այս խաչք զարդարեալ էին ծանրագին զարդիւք, և 'ի վերայ նոցա ոսկեայ տառիւք գրեալ էր այս ինչ՝ «Ic. Xc. hik» (այսինքն՝ Յիսուս Քրիստոս յաղթէ):

Աոստանդիանոս առ 'ի ցուցանել ամենեցուն օրինակ բարեպաշտութեան և 'ի յայտնել թէ զօրութեամբ Խաչն յաղթեաց թշնամեաց իւրոց, հրամայեաց կանդնեցուցանել զխաչն 'ի բարձր տեղիս, այն է՝ յարեւելան կողմն քաղաքին, զմիւսն 'ի վերայ «Արամիր անուանեալ սեան»¹, իսկ զերրորդն ետ կանգնել 'ի հրապարակի միում ուր վաճառէին հաց:

Աւ աստ իսկ երեւին սքանչել տեսիլք 'ի պատիւ Ս. Խաչին Քրիստոսի: Բաց 'ի բազմապատիկ հրաշք պատմաբանք յիշատակին և զայս՝ թէ 'ի զիշերի հրեշտակ Ատուծոյ իջանէր յերկնից, և խնկարկէր զխաչին, և քաղցր ձայնիւ երգէր զերգս հոգեւորս, և ապա դարձեալ համբառնայր յերկինս:

Այս լինէր երիցս յիւրաքանչիւր տմի. այս է՝ 'ի զիշերի տօնաւ խմբութեան Ա. երացման Խաչին², 'ի զիշերի տօնին Արեւման Խաչին³ և 'ի շաբաթուն մեծի պահոց, որ առ շոովմայեցիս կոչւր «Շարաթ Խաչի»: Բազումք 'ի բարեպաշտ անձանց տեսանէին զիջանելն հրեշտակի, և լսէին զերգս նորս և պատմէին այլոց: Սուրբ

¹ «Կարմիր սեան» կոչէր ևս առ Հռովմայեցիս՝ «Տեղի եղապրսիբութեան»:

² Որ կատարէր 'ի 14 Սեպտեմբերի:

³ Որ լինէր յ 7 Մայիսի:

և կենդանարար Խաչն Վրիստոսի պահպանեալ լինէր յԱրուսաղէմ 'ի զանձատան տաճարին Յարութեան Վրիստոսի, և բերեալ լինէր 'ի Գողգոթա 'ի մեծի ուրբաթու և յառուր Վերացման Խաչին՝ առ 'ի յերկրպագութիւն:

'Ի միում ամի յորժամ կատարէին զտօնն Վերացման Խաչին՝ եկեալ էր յԱզիպտոսէ անառակն Մարիամ Նզիպտացին: Յորժամ բարձրացուցանէին զԽաչն՝ չոգաւ և նա երկրպագանել այնմ, բայց զօրութեամբն Աստուծոյ արգելաւ մտանել 'ի տաճարն, զի ուրք կանէինն 'ի տաճարէ անտի՝ 'ի բաց մղէին զնա: Որոյ վասն հայեցեալ նա 'ի պատկեր Աստուածամօր կուսին որ կայր 'ի վերայ զբան, զղջացաւ 'ի բոլոր սրտէ, որով և յաջողեցաւ նմա մտանել 'ի տաճար անդր և երկրպագանել սրբոյ խաչապայտին:

Արբուհին Մարիամ Նզիպտացի, որ եկաց յանապատի ճրդնութեամբ զվան իբր 47, էր 'ի հինգերորդ դարու յետ ծննդեան Վրիստոսի:

(Շարունակելով)

Խ. Դարաշէանց:

ՀԱՅՈՒԱԾ

Ի ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷ ՈՒԽՏԱՆԵՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ *

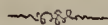
Յորում պարտի գիւր Սրբոյ Խաչին 'ի յեռն Հեղինեայ Դշինդի:

Յետ այսորիկ առաքէ սուրբն Առստանդիանոս զմայր իւր Հեղինէ յԱրուսաղէմ 'ի խնդիր խաչին: Եւ նորա երթեալ՝ ժողովէ զքահանայս և զճերակոյտս Հրէից, հարցանէր վասն նշանի Խաչին: Եւ նոքա յուրաստ կացեալ՝ «չգիտեմք» ասէին: Եւ ապա 'ի խոշտանդանս արկեալ զերանելին Աիւրեղ, մինչ զի նովաւ գտաւ Փրկականն մեր նշան. և առեալ տանէին 'ի քաղաքն ուրախութեամբ. և եղեալ 'ի վերայ պատանի մեռելոյն զոր բարձեալ տանէին 'ի Թաղումն՝ նա վաղվաղակի կենդանացաւ: Չոր տեսեալ երանելոյն զշնոյի լըաւ խնդութեամբ. . . և Հրէայքն լի եղին ամօթով: Իսկ երանելին Հեղինէ լըեալ հաւատովն որ առ Աստուած, և մեծաւ փառաբանօք զարձեալ խնդրեաց զբեռն փրկչին 'ի Աիւրեղէ: Իսկ երանելին Աիւրեղ երթեալ 'ի կառավման (տեղին) հան-

* Պատմութիւնս այս չէ ևս է 'ի տիպ արձանացեալ:

Ծանօթ. Հրապարակող:

դերձ այլ ևս հաւատացեալ եղբարեք, և մեծաւ հառաչմամբ ազօթս մատուցեալ, յանկարծակի փայլեալ յերկրի. զոր առեալ՝ բերէր մատուցանէր Աստուածասէր դշխոյնն: Իսկ նա տարեալ խնդութեամբ՝ կոչեաց առ ինքն այր մի հաւատարիմ և զիտուն, և ասէ ցնա. Առ ինձ զբեւեռսս զայսոսիկ, և արա՛ զսոսա կոճակս սանձաց ձիոյ թաղաւորին, զի եղիցի զէն անվթար առ ամենայն հաւատաւորդս յաջողութիւն թաղաւորին, զի կատարեցի ասացեալն՝ ի մարդարէնն. «Աւ եղիցի յաւուր յայնմիկ որ ի վերայ սանձաց ձիոյ՝ սուրբ Տեառն կոչեցի»։ Աւ այսպէս զարդարեալ առաքինութեամբ երանելի սուրբ տիկինն դշխոյ, մեծաւ փափագանօք խնդրեաց և եղիս զՓրկական սուրբ նշանն, և աւանդեաց ի ձեռն երանելոյն Աբելղի. և իբրեւ առեալ զբեւեռն եկն առ թաղաւորն Առասողիանոս, պատմեաց նմա զամենայն իրս եղելոյն, և ուրախ լեալ ի միասին՝ ետուն փառս Աստուծոյ։

ՓԵՂԵՂՊՈՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

ԹՈՒՂԹ

Աւ Աւարիստ Գ. արքայ Լեհաց յաթ Տեառն 1644 ՚ի Յուլի 27.

Քրիստոսապաւսկ և ծիրանածին՝ աւգոստափառ և տիեզերաւալ՝ Տէրամբ զօրացեալ և Յիսուսիւ բարձրացեալ՝ և առաքինութեամբ Աստուածայնօք և մարդկայնօք բարեկայելուչ զարդարեալ, որ և ուղղափառ հաւատով ծայրագոյն ճշմարտին հասեալ՝ և աներկեան յուսով ի ծայրագոյն բարձին յեցեալ և սպասեալ հանդերձեալ երանութեանն, և խանդակաթ սիրով ծայրագոյն բարեւոյն բաղձացեալ, և յար ցանկութեամբ նորին զմայլեալ, խոհմութեամբ պերճացեալ, արիութեամբ քաջացեալ, ողջախոհութեամբ և ժուժկալութեամբ զամենայն ցանկութիւն ընդ բանականին լծով նուաճեալ, արդարութեամբ հաւատարակչիւ լեալ առ ամենայնս, ազատականութեամբ ուռճացեալ և մեծահոգողութեամբ բարդաւաճեալ, պարիսպ ամրութեան հաւատացելոց, և վէմ անվանելի ընդդէմ թշնամեաց խաչին, եղջիւր եկեղեցւոյ և պարծանք համայնց քրիստոնէից, ի ծայր նիղակի և ի վահան հաստաւառոյց ընկալեալ զսահմանս երկրի միայնոյ թաղաւորին երկնի և երկրի, աթոռակալի և երկրորդ խնամողի Քրիստոսասէր և

ինքնակալ արքայի՝ Վլադիսլավի չորրորդի։ Յիսուսի Վրիստոսի ծառայ ֆիլիպպոս կաթողիկոս ամենայն Հայոց, և փոխանորդ սրբոց առաքելոյն Քարթուզիմէոսի և Թադէոսի, եպիսկոպոսական և վարդապետական դասուք և ամենայն վիճակելովք մերովք, ըղձարիստոսանդն մատուցանեմք ողջոյն և օրհնութիւն Աստուածապարզ և մեծազօր Թադաւորութեանդ։ Եւ հայցեմք արտասուալից մաղթանօք՝ ի միայնոյ Թադաւորէն, զի ինքնակալ Թադաւորութիւնդ Ձեր անասանելի և անվանելի պահնցէ անկէտն յաւիտենիւ՝ հանդերձ արքայադուն և քաջալարմ Աստուածասէր Թադուհաււրդ և ծիրանածին զաւակօք, և ամենայն նախարարօք և մեծամեծօք, զօրապետօք և զօրօք հնազանդելովք Ձերովք, ըստ հաճոյից և բարեսէր կամաց իւրոց պարագայց ամօք և երկարածիւ խաղաղական կենօք։ Եւ յետ աստեացս Թադաւորութեան՝ անխախտն Թադաւորութեանն արժանի արասցէ հանդերձ նախնի Թադաւորօք Ձերովք՝ ընդ սուրբ Թադաւորացն դասակից և պսակակից առնելով, ամէն։

Գիտութիւն լիցի մեծազօր և ինքնակալ Տէրութեանդ Ձերում, ովք քաջազօր և բարեյաղթ արքայ, զի զիդքրիկ հօտ մեր տարակացեալ ի մէջ տեղեալ, որ ի բազում ամաց ընդ հախանեալ հօր Ձերոյ ինքնակալ Տէրութեդ են ամփոփեալ, որ և հօր Տէրութիդ Ձերոյ միայն հովուաբար է խնամեալ, այլ և հայրաբար սիրով, որ և մէք վասն դոյնն բարեկեցիկ լինելոյն և որդիաբար խնամարկելոյն ի Ձերմէ հօր Տէրութենէ, պանծացեալ եմք և պանծամք ի մէջ այլասեռից արդաց, և հանապազ աղօթս մատուցանեմք վասն մեծազօր Տէրութեան Ձերում, զի խաղաղութեամբ և հանդարտութեամբ վարեցեն դոքա զկեանս իւրեանց հանդերձ հայրենաւանդ կրօնիւք և տահմանօք իւրեանց։ Եւսկ այժմու ժամանակս զիս զիս առացից. զի ըստ տեւեան սրբոյն Գրիգորի մերոյ Նուսաւորէն, զոր անխնայաբար զիշատեաց զհօտ իւր՝ դայլ եղեալ հովուին*։ Այնպէս և ողորմելացդ այդոյիկ պատահեաց յանուանեալ հովուէ իւրեանց, որ և յայտնի է հօր Տէրութեանդ Ձերում զըրկունս զդոյն և անիրաւութիւն գայլասարաս հովուին։ Օր և թէ հօր Տէրութիւնդ Ձերոյ էր ամփոփեալ զդոսա ընդ թեօք խնամոց, վաղադոյն ուրեմն կլեալ էր անիրաւին զողորմելիւդ։ Վասն

* Ահարէն զէք եպիսկոպոսէն Նիկիւն։

որոյ յոյժ շնորհակալ եմք 'ի Ձերմէ ինքնակալ թագաւորութենէ, որ պղպխի բարերարութիւն և ողորմութիւն ցուցեալ էք և ցուցանէք զրկեալ և տառապեալ փոքրիկ հօտի մերում, և բարերարութիւնդ պղծ՝ ոչ եթէ միայն մեզ է համարեալ, այլ մանաւանդ և Վրիստոսի, զի Տեսունանման ամիտիեալ է Ձեր զտառապեալ հօտդ, և ոչ է տուեալ թոյլ գայլաքատակ հովուին զիշատակ բզդոտա: Որ և մէք տեսանելով զանչափելի դուժ Ձեր և ողորմութիւն՝ որ 'ի վերայ տառապելոցդ, օրհնեմք հանապաղ Վրիստոսապարգև թագաւորութիւնդ Ձեր, և ցանկամք տոջորմամբ սրբտիւ տեսանել զերաւատէր ինքնակալ Տէրութիւնդ Ձեր յայսմ աշխարհի. և զի ոչ է այսմ հնար լինելոյ, 'ի հանդերձեալն ունիմք յոյս տեսանելոյ զմիմեանս: Ահա՛ ըստ մերոյս սրտի բաղձանաց առաքեցաք առ ինքնակալ Տէրութիւնդ Ձեր զՏոբեւոր որդեակէն մեր և զհաւատարիմ խորհրդակիցքն՝ զՏէր Պրիգորիոս եպիսկոպոսն ընդ միոյ կրօնաւորի. զոր ինչ վասն մեր է՝ 'ի նոցանէ լուիցէ Խնքնակալութիւնդ Ձեր: Եւ զիտեմք հաւատեալ՝ զի ինքնակալութիւնդ Ձեր ամենեկին անկարօտ է երկրային նիւթոց, ահա դանձ երկնային որ առ մեզ գտանիւր՝ զբազմաց փափաղելի նշխարաց Առաքելոց՝ սրբոցն թաղէոսի և Բարդուղիմէոսի և Թովմայի և Սատթէոսի աւետարանչի, և չքնաղաղեղ օրիորդին Վրիստոսի՝ սրբոյ կուսին Հովսիսմեայ, առաքեցաք սրբղև մեծաղօր թագաւորութեան՝ առ 'ի պահպանութիւն ինքնակալ թագաւորութե Ձերում, և 'ի բարեխօսութիւն վասն տառապեալ և զրկեալ հօտից մերոց, և 'ի միւսանգամ գալստեանն Վնի անվթար առաջնորդող ինքնակալ թագաւորութեդ յանանց թագաւորութին: Այսանորոյ սիրալիր մտղթանօք ինդրեմք 'ի մեծաղօր թագաւորութենէ Ձերմէ, զի որպէս նախնիքն Ձեր մինչև ցՁեր ինքնակալութիւնդ զփոքրիկ հօտդ մեր պահեալ են իւրեանց կրօնիւքն և աւանդութեամբն, նոյնպէս և Ձեր ինքնակալութիւնդ վասն սրբոյն Վրիստոսի և սրբոցդ բարեխօսութեան և աղաչանաց մերոց զտառապեալ հօտ պնդեալ պահեացէ, և որպէս մինչև ցայժմ այց առնելով զրկանաց դոցին՝ զեկեղեցին իւրեանց յինքեանս դարձուացէ: Եւ մէք հանդերձ ամենայն վանօրէիւք և անապատաւորօք և ամենայն վիճակեցելովք մերովք օրհնող եմք՝ և օրհնեմք զինքնակալ Տէրութիւնդ Ձեր, և հանապաղ սոբոթս մատուցանեմք վասն Վրիստոսապարգև թագաւորութեանդ, զի խաղաղութեամբ վարեալք զկեանս զայս ըստ

Տեսան հաճոյից խորիստ և ահարկու 'ի վերայ ամենայն թշնամեաց խաչին: Իսկ զգաւանութիւն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ըստ ուղ- զախառ սրբոց Հարցն, զոր խնդրեաց Պօղոս Աստուածաբան վար- դապեան, 'ի միւս թղթին ծանկցէ ինքնակալ Տէրութիւնդ Զեր*:

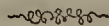
Շնորհք Տեսան մերոյ Յիսուսի Վրիստոսի եղեցի ընդ Վեղ և ընդ Վոյսն ամենայն:

Գրեցաւ 'ի Կենարանին մերոյ թուականի հազար վեց հարիւր և քառասուն և չորս. Յուլիս ամսոյ քսան և հոֆն:

Փիլիպպոս Կաթողիկոս Կոնստանդնուպոլսոյ:

Խնդիրք իմ այս են 'ի Վէն, ո՞վ Աստուածապսակ արքայ, զե զայդ տաւապելոց զգատաստանն դու դատես և տաս իրաւունս, և ո՞չ առ այլ ձգես, զե քո են ժողովուրդը:

Իսկ յեւամբն գրեցի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆՔՈՒՆՆԵՐ

ՍԿԶԲՆԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵՐՆԴՈՑՍ

ԵՒ

ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱՑ

Այն Աստուածապատիժ և աշխարհուեր ջրհեղեղից յիտ, երբ որ՝ Նոյոյ արդարոյ ջրասոյղ և փրկաւէտ տապանը, հանգչումէ բարձրաբերձ զլիւտմը Արարատ լեռան, Նոյ ինքը՝ հանդերձ Յաւ- բեթ, Սեմ, Վամ երեք որդիքներովը, իւր և նոցա կանամբք, հրա- մանաւն Աստուծոյ, իջանումէ սարից, ու բնակուումէ Արարա- տեան աշխարհումը: Ուր՝ 'ի նոցանէ սկսում է, մարդկային սեւը, վերստին բազմանալ. և իւրաքանչիւր ազգութիւններ յառաջ գալ, և նահապետութիւններ լինիլ:

Մեր ազգի նահապետութիւնը կամ ազգապետութիւնը յա- ուաջ է գալիս ահա, Նոյոյ անդրանիկ Յաբեթ որդիէն. որոյ թու- ուր Հայկ, քաջ ու երեւելի ոմը լինելով, մեր ազգի առաջին նա- հապետ է լինում: Որոյ հայրը թորդոմ լինումէ որդին թախտայ, և թախտայը Վամերի, Վամերն էլ Յաբեթայ: Այլ որ՝ մարդիկ-

* Զգաւանութիւն զայս տեսցեն ընթերցողք 'ի յաջորդ տետրակի Ճառապալիս:

Ծանօթ. Հրապարակւոյ:

ները բաղմանում են յոյժ, մինչ զի՝ նոցա բաղմութեանը, անհնարին է երևում բնականիւ Մարտատեան աշտարհումը, վասն ուրոյ՝ բաղումք իւրեանց ընտանիքը առած, որոց հետ լինումէ և մեր Հայկ նահապետը, գնումեն Բաբելոն ասուած տեղը, և անդ՝ բնակումեն Սինաոր դաշտումը։ Ուր իւրաքանչիւր ազգի ազգապետներ հաւաքուելով, որոնցից գլխաւորագոյնը լինում է Վառնայ թողը — Բէլ, որ և Ներքովթ էլ է ասում սուրբ գիրքը, սոքա՝ միաբանական խորհրդով՝ ու հաւանութեամբ, ուղղումեն շինել քաղաք ու կանգնեցնել այնպիսի աշտարակ, որպէս զի՝ որոյ գլուխը, հասանի մինչև երկինք, որ ըստ պատահման ջրհեղեղ լինելովը, ազատուին նորանով։ Բայց Աստուծոյ ամենատես Աշքը, նկատելով նոցա այնպիսի յանգգնութիւնը, որ մի լեղումով մի աղբ դարձած ամենքը, ինչ որ յօժարանան, պիտոյ է իւր Աստուածութեան սուրբ կամաց ընդդէմը գործեն։ Այս պատճառաւ բարկանալով Աստուած, խառնակում է նոցա լեզուները, որով ամենայն ոք ՚ի նոցանէ իւր ընկերի խօսուածքը չհասկանալով, առիպում է սկսած գործը թողնել անկատար, և ՚ի մի կողմը գնալով բնակուիլ ցիրուցան։ Բայց՝ լեզուները եօթանասուն երկու ազգ է բաժանուում։ Աւ յայն ժամանակէն, աշտարակաշինութեան տեղի անունը, մնում է Բաբելոն, որ նշանակում է խառնակութիւն։

Այն ժամանակ Բէլը՝ որ ուրիշներից աւելի հսկայ է գտնուում, այն ամենայն ազգերը, որոնք որ սուրբ ձեռքերն առած ջանք են անում տիրել միմեանց, սա խոստմունքներով կամ բռնութեամբ ուղղումէ հնազանդեցուցանել իւրեան. ես և՛ սրաշտուիլ ՚ի նոցանէ իբրև Աստուած։ Իսկ Հայկը՝ որովհետև ճշմարիտ Աստուած՝ սրաշտութեամբ վստփուած է լինում, որոյ վասն չէ կամենում հարստակուիլ Բէլայ։ Ուստի՝ ժողովումէ իւր որդիքները, թողները, և այլ կամակից մարդիկներ, երեքհարիւրի չափ հողովք Բաբելոնից յետ դառնալով դալիս է կրկին Հայաստան։ Ուր՝ տեսնում է իւր նախահայր Նոյ, ու հայրը թորդում դեռ ևս կենդանի. և անդ նոցա հետ բնակուում է ընտանիքովը։ Աւ առաջին բնակութեան տեղի անունը կոչում է Հաբբ. և յետոյ շինում է այլ ևս քաղաք մի, որոյ անունը իւր անուամբը յորջորջում է Հայկաշէն։

Բայց Բէլը՝ երբ որ հատատում է իւր միապետական իշխանութիւնը ամենի վերայ, և երբ՝ լսում է Հայկայ ապստամբուիլը

իւրանից, սաստիկ տգիտհում է նորա վերայ, և խտրյն իւր որդիք-ներից միոյն, մի քանի հաւատարիմ մարդիկներով, ուղարկում է առ Հայկ, որպէս զե՝ իւրեան հպատակութեան կամք նուիրէ. ապա թէ ոչ, սպառնում է ՚ի սուր սուսերի մաշել զինքը, և զիւր ընտանիքը:

Հայկը լսելով Բէլայ այսպիսի սպառնալիքը, ընդհակառակը՝ պատասխանում է խտուրթեամբ առ ՚ի անհնազանդութիւն. և նորա ուղարկած պատգամաւորները արհամարհելով, դարձնում է յետ աներկիւղաբար: Այնուհետեւ Բէլը՝ Հայկայ այսպիսի ընդ-զիմակացութեան համար, կրճատում է ատամունքները. և ուղերով բռնութեամբ հնազանդացնել նորա, ժողովում է անթիւ զօրք, և մեծ բազմութեամբ, զիմում է դէպ ՚ի Հայկը պատերազմելու: Հայկը իւր Վաղմուս թոռան շուտաւիթթ աղղմամբը, իմանում է այդ. իսկոյն և ինքը՝ փոխանակ երկիւղին հաւաքում է իւր որդիք-ները, թոռները, և այլ քաջ աղեղնաւոր մարդիկներ, նաև զնոսա՝ որոնք որ իւր ձեռաց տակն են լինում. կազմում է զնոսա մի սակաւ ամանանայ զօրք, և ամրապնդում է նոցա սիրտերը քաջալերական և խրախուսական այսպիսի խօսքերով: «Երբ որ՝ մենք Բէլայ զօ-րաց հանդէպը գուրա դանք, ջանք դնենք այն տեղումը, ուր Բէլ ինքը լինի, քաջերի մէջ մտած. կամ մեռանինք, որ մեր տունը մնայ Բէլայ ծառայեցութեան տակ, և կամ ցոյց տանք նորան մեր մատանց զօրութիւնը, որ ամբողջ ցրուի. որով էլ յաղթութեան պակը մէք ստանամք»: Աւ յետ այսպիսի քաջալերական խօսքե-րից, Հայկը պատրաստում է իւր զօրքը Վաղմուս ծովու եզերաց մօտ, և անդ մի արձակ դաշտումը սպասում է պատերազմի: . . .

Այն ինչ՝ մի փոքր ժամանակից յետոյ, աչքերը դէպ ՚ի վեր բլրակը բարձրացնելով, տեսնում է ահա, Բէլայ ամբոխի խառնի-ճաղանճ բազմութիւնը, որք ատիւճանման կատաղաբար, դէպ ՚ի իւրեանց վերայ են արշաւում: Իսկ ինքը Բէլ առանձին խումբ կազ-մած ընտիր մարդիկեանցից, նոցա առաջւեր ընկած, երկաթի սա-ղաւարտը զլինն, թիկանց և լանջաց, բարձից և բազկաց վերայ պրնձեայ սախտակ դրած, աջ ձեռքումը նիզակ, ձախ ձեռքումը վահան, նաև երկու կողքերումը քաջ զրահաւորուած մարդիկներ ունելով, զիմում է գոռողաբար դէպ ուղիւ Հայկայ բանակը: Վաջազէնն Հայկ, երբ տեսնում է Բէլայ այնպիսի ահագնակերպ զրահաւորութիւնը, շուտով իւր զօրքը, սկսում է եւանդիւնի

ձեռով կարգադրել, — իւրաջ կողմումը կարգում է Արմենակին իւր
 եղբայրներով. և ձախ կողմումը Ասդուհ թուանը, իւր երկու որ-
 դուց հետ. և մնացեալ զօրքը կարգում է քամակումը. և ինքը
 վտառհանալով իւր և զօրաց քաջակորովութեանը, ախոյեան դար-
 ձած ամենի առջևէն, գնում է հանդարտ քայլափոխներով Բէլայ
 զօրաց հանդէպը: Այս միջոցին Բէլայ և Հայկայ զօրքերը միմեանց
 ճակատ առ ճակատ հանդիպելովը բարձրացնումեն պատերազմի
 սաստիկ դըրդիւնը, և աղաղակը... այս տեղ: Եւ յիշաւի մեր
 քաջամարտիկ Հայկայ փոքրիկ զօրքը, ցոյց են տալիս ահա, իւր-
 եանց անպարտելի զօրութիւնը, սուսերամաշ առնելով թշնամեաց
 դունդը: ... Ուրանօր Բէլը այնպիսի անակնածելի դիպումածը, և
 մանաւանդ կարի մեծ վտանգը տեսնելով աչաց առջևը, զարհու-
 րում է յոյժ. և շտապաւ սկսում է յետ ընկրկիլ դէպ 'ի այն բը-
 լուրը, ուստի իջած էր. որպէս զի՝ ուր առ ժամանակ մի պնտա-
 նալով, և ողջոյն զօրաց հասանելովը, միւսանգամ ճակատամարտ
 լինի: Բայց մեր արին Հայի, նախատես լինելով բանին, յառաջ
 է ընթանում արշաւակի, և իւր լայնալիճ աղեղը, սաստիկ դէպ 'ի
 Բէլը ձգտելով, արձակում է սայրասուր երեքթեւան նետը, որոյ
 կրծոյ պղնձեայ տախտակէն անցնելով նետը, թափանցում է նա և
 սրտի մէջն: 'Ի նոյն նուազին այն ահադնատեսիլ հսկայն գործում
 է յերկիր, և իսկոյն դիաթաւալ լինելով փչում է վերջին շունչը:
 Որոյ զօրքը տեսնելով այնպիսի յանկարծահաս աղէտքը, և քաջա-
 ժրութիւնը Հայկեան խմբի, վազթանում են 'ի փախուստ: ...

Յետոյ երբ որ՝ թաղաւորում է խաղաղութիւնը, յաղթող
 Հայկը, հրամայում է Բէլայ մարմինը դնորէիւք պատել, և տա-
 նել Հարք կոչուած տեղը, ուր՝ մի բարձրաւանդակ նշանաւոր տե-
 ղումը թաղել: Այնուհետեւ Հայկը պատերազմի տեղումը, շինում
 է քարաբլ, և անուանում է Հայք, և այն դաւառը իւր յաղթու-
 թեան համար, կոչուում է յետոյ Հայոց ձոր: Իսկ այն տեղի ա-
 նունը՝ ուր Բէլ ինքը, սպանւում է իւր քաջերովն, կոչուում է
 Գերեզմանը:

Հայկը այս յաղթութենից յետոյ, վերադառնում է Հարք
 դաւառը, և հաստատում է իւր ազգի մէջ, իւր միտդեատական իշ-
 խանութիւնը, և իւր իշխանութեան տակը, ինքնակամ ոգով
 մանում են նաև՝ ուրիշ ազգեր: Եւ ինքը սկսում է Հայաստանի
 մէջ շատ շինութիւններ, և շատ բարեկարգութիւններ անել: Եւ

իւր ազգն էլ սիրով և հայրաբար կառավարեցին յետ, յանձնում է տէրութիւնը, իւր Արմենակ որդւոյն, և ինքը մեռանում է խաղաղութեամբ¹:

Այս քաջիս մարմնոյ արտաքին ձիրքերի, և իւր ժամանակի հսկայից մէջ, այնպէս քաջ և երևելի հանդիսանալու համար, զըրում է և մեր Մ. Խորենացին, Մարիբասայ զրուածքից առնելով: «Այս ասէ Հայկ, գեղասպտոշաճ և անձնեայ, քաջադանդուր, խայտալին, և հաստաբազուկ. Սա 'ի մէջ սկայիցն քաջ և երևելի լիայ»:

Սորա անուամբը ահա, մեր ազգը կոչւում է Հայք². իւր և մեր նախնեաց բնակուած երկիրների անունն էլ ասուում է Հայաստան:

Խորհրդածոթիւն:

Ահա սիրելի Հայկազունք, կարգալով մեր Ազգութեան Հեղինակ, — Հայկայ վեհանձն քաջագործութեան պատմութիւնը, պէտք չէ ընկ արտաքին տեսքովը ավշուինք, մնանք. այլ պիտոյ է բարոյականապէս նկատենք, և ներքին գործողութիւնները, և տեսնենք նորա աշխարհասաստ այնպիսի գործողութեանց հետ, և հոգոյ կատարեալ առաքինութիւնները. որում և մենք նմանելով իսկապէս, արժանաւորինք նորա Հայկ կամ Հայք անունը մեր վերայ կրելու. վասն զի՝ յայս պատմութենէս յայտնի նշմարուում է Հայկայ նախ՝ Ճշմարիտ Աստուածապաշտութիւնը, որ զԲէլը իբրև Աստուած չը պաշտելու աղաքաւ ապստամբուում է նորանից Հայաստան վերադառնալով, Երկրորդ՝ կարի վառվռուն ազգասիրութիւնը նորա, որ զմեր ազգը Բէլայ ծառայեցութեան տակը չ'ձգելու համար, 'ի սէր և 'ի պաշտպանութիւն ազգիս, ամենէն առջեւ դուրս դալով յանձն է առնում մեռանիլ պատերազմաւ: Երրորդ՝ խրախուսական կերպիւ, սակաւամիւ անձինքներից միասիրտ միաբանութիւն կաղմելը: Չորրորդ. գերապանծ քաջագործութիւնը, ընդ նմին և գովանի խոհեմութիւնը, որ իւր անվեհեր քաջութեամբը, ոչ ինչ երկիւղ է կրում, Բէլայ կատաղարշաւ անհամար զօրքիցը, և գովանի խոհեմութեամբը, բարոքբապէս կարգադրելով իւր սակաւանձնեայ զօրքը, կարում է յաղթել թշնամեաց այսչափ բազմութիւնը: Հինգերորդ՝ իւր անփառասէր և անաշխարհակալ ոգին որ յետ յաղթութիւնից, ամենի սիրտը սարսափ ձգած լինելով, չէ կամենում Բէլանման բռնութեամբ, այլ ազգերը

¹ Հայկայ կենաց համար մեր մատենագիրները «չ ինչ որոշակի բան չեն յայտնում թէ Հայկը ո՞րքան տարի ապրեցաւ, և երբ մեռաւ. միայն ըստ ոմանց ասացուածոյն հաւանական է որ 400 տարի ապրած լինի: Ասան զի՝ սուրբ գիրքն էլ ասում է, որ մարգեկները այն միջոցին արշափ երկար ապրում էին:

² Մեր ազգը բաց 'ի կոչուելուց Հայք կամ Հայկազուն, կոչուում է նաև Հայկայ հօր, և հօրեզօր, նախահօր անուններով, Թորգոմեան, Աբախազեան, Յարեթեան, ևս և Արամեան այս վերջինի համար ունիմ խօսիլ յաջորդ անգամով:

ևս տիրել. և երկիրներ խլելով տէրութիւնը ընդարձակել: Այլ ընդ ներհակը թշնամեաց զօրքը ցրուելէն յետ, անդրադառնում է, և հոգում է իւր աշխարհի բարեկարգութեանց համար: Վեցերորդ՝ իւր անհպարտ հոգւոյ կատարելութիւնը, որ Բէյլայ դիակը թաղեցուցանում է նշանաւոր տեղումը, ՚ի ցոյց ամենեցուն. որ տեսնելով ամենքը, զգան մի պնակիսի ամբարտաւան մարդու վախճանը. . . :

Հայս պատմութենէս այլ ևս երևում է արժանի միջամուխ լինելու հետաքննին բան, — մեր գրաւառ լեզուի բնատուր անփոփոխութիւնը: Որ նախ քան աշտարակաշինութիւնը մարդիկ առ հասարակ լինելով Արարատեան աշխարհումը, պսիւնքն Հայաստանումը, խօսեցին այն լեզուով, որով խօսումէր Նոյ, և իւր ընտանիքը: Եւ որովհետեւ Հայկայ Բաբելոնից դարձած ժամանակը, տակաւին կենդանի էր Նոյ, հարկաւ խօսեց նորա հետ Հայկը, իւր անփոփոխ լեզուովը. և այս յայտնի անտարակցոս ապացոյց է, որ Նոյ խօսելով մեր լեզուն (իմացիր գրաւառը) անշուշտ պիտի խօսէր և Աստուածաստեղծ նախահայրն մեր Ադամ, որոյ շառաւիղն էր Նոյ յետ ջըհեղեղիցն:

Յովնանէս Թէոդորոսեան Բաբելոնիէն Գլխաբէնի:

ՀԱՅԿ

Հայի,

Հայկազանց փառք՝ թագ,

Թագաշուք

Փառաց պերճ ժառանգ,

Ինձ հըրճուիլ

Տան միշտ ՚ի հոգի

Քո անուն,

Քո վեհ յիշատակ:

Ե՛ր,

Այր արանց, գերայր,

Գերերան

Իմ Հայր, Նախահայր,

Բարձր ՚ի զլուխ

Քեւ Հանդիսանում:

՚ի քո փառս

Պանծամ յամեն վայր:

Ե՛լ,

Ելցեն հարկանել

Քո որդիք՝

Քուշայ զօրդին զԲէլ:

Տեսցին ազգք՝

Չխնդ Հայն զօրե

Չոյժ մատին

Յիւր զէն ցուցանել:

Լ՛ը

Երկիր մեր աւեր,

Շէնք, քաղաքք

Հիմն ՚ի վեր անտէր,

Օտարին

Լըծոյն ՚ի ներքոյ

Մինչև յիշր

Ճընշմը վըշարմբեր:

Ո՞ւր,
Ո՞ւր կորեան 'ի զուր
Անբաւ գանձք,
Փառք հայրենատուր:
Հայաստան
Հեծէ անմոռնէ:
Մէք շըրջեմք
Աստ անդ թաքթաբուր:

Ո՞ւր,
Ո՞ւր քո բարք համբոյր,
Գէմք զըւարթ,
Գէսք քաջադանգուր:
Զարթիր շոյտ...
Ե՞րբ զիս դարձուցեն
Քաջալերք
Քոյին բերկրալուր:

ՄՍԵՐ ՄՍԵՐԵԱՆՑ

Տ Ա Ր Ե Գ Ի Ր

ԽՈՐՀՐԳԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ի ՎԵՐԱՅ ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ՍԻՐՈՅ

Միաբանութիւնն կամ ընկերութիւնն որպիսի և իցէ անձանց այն ժա-
մանակ միայն կատարեալ համարի, երբ որ օգտակար լինի թէ ինքեան և թէ
այլոց: Բայց չէ՛ կարող ինքեան օգտակար լինիլ՝ եթէ իւր միջում չունենայ
բարութիւն, և չէ՛ կարող այլոց օգտակար լինիլ՝ եթէ զբարութիւնը զոր
ունի՝ չհաղորդէ նոցա:

Միաբանութեան կապն և շարժող ոգին սերն է, և սերն՝ գործով է
կենդանի: Եթէ սիրոյ գործն պակասի, մեռած է սերն, և միաբանութիւնն
է անհոգի: Եթէ միաբանութեան անդամքն գործով ցոյց տան զսէրը՝ օգնե-
լով միմեանց, հնազանդելով, ծառայելով, և այլն, միաբանութիւնն կարող
լինի յայնժամ շատ գործեր կատարել յօգուտ հասարակաց. իսկ եթէ յայս
բանումն թերանան նոքա, միաբանութիւնն չունենար իւր միջում բարի
ինչ, ուստի և կարող չլինիր հաղորդել այլոց ինչ որ ինքն չունի:

Արդարեւ կայ և մեր ազգի մէջ միաբանութեան անուն, բայց էութիւնն
ևս կայ արդեօք, այս շատ յայտնի չէ: Երբեմն 'ի տեղիս տեղիս երեւում
է այն, բայց իբրեւ ստուեր: Ինչ որ չէ՛ տեսնուում՝ ասուում է, և ինչ որ աս-
ւում է՝ չէ՛ տեսնուում: Միոյն ընդդէմ միւսոյն ատելութիւնն և նախանձն՝
պատճառ է լինում բաժանման, և բաժանումն՝ կործանման: Միոյն հպար-
տութիւնն և միւսոյն անհնազանդութիւնն խղում է զմիութեան կապը. և
այսու իսկ կապւում կաշկանդւում են ամենայն գործոց ընթացքն: «Ենչո՞ւ
համար, ասում է մինն, նա պիւիս է, ես՝ ձեռք, կամ նա՝ ձեռք, իսկ ես
ոտը» և այլն: Զէ՛ մտածում ողորմելին, թէ որպէս ինքն, նոյնպէս և նա
և միւսն 'ի նմին զանգուածոյ են, 'ի նմին կաւոյ, 'ի նմին կտաւոյ:

«Այն ո՛չ նախանձի, ասէ Առաքեալն, և ո՛չ խնդրէ զիւր» (ձ. Կորն.
ԺԳ. 4). և ճշմարիտ է: Ահա՛ ապացոյց. Յովնաթան՝ Սաւուղի որդին՝ որ
սիրում էր զԴաւիթը, կամեցաւ որ նա թագաւորէ, և ո՛չ ինքն, թէև ինքն

էր թագաւորութեան ժառանգն (ա. թագ. իմ. 17): Բայց ո՞վ է այժմ մեր միջում Յովնաթան:

Երբ որ սէրն տիրէ միաբանութեան մէջ, միութիւնն հաստատ մնայ, և հասարակաց օգուտն առատապէս տիրի յամենեւին ըստ իւրաքանչիւր կարգի: Իսկ եթէ սէրն վերանայ, վերանայ և միութեան հաստատութիւնն, և տիրէ անմիաբանութիւն մանաւանդ թէ խռովութիւն. և այսու պատճառաւ ևս պակասի օգուտն թէ հասարակութեան և թէ իւրաքանչիւրոց առանձինն: Եւ այնուհետեւ յոր ինչ և ձեռնամուխ լինին միաբանութեան անդամքն՝ զժուարանան յաջող վախճանաւ պսակել զայն, և ինքեանք ևս վհատին և թուլանան ՚ի գործունէութենէ: Միով ոգով միացեալ զօրաց խումբն՝ անպարտելի մնայ՝ քանի որ պատառուած չէ իւր միջում երկպառակութեամբ: Գաւթի մարգարէն, յետ կոտորելոյ զայլազգիքը, փոխանակ ասելոյ. «Տէր խորտակեաց զԹշնամիս իմ», ասաց «Տէր խրամատեաց (այսինքն՝ պատառեաց) զԹշնամիս առաջի իմ» (թ. թագ. Ե. 20), և այն տեղն՝ ուր կոտորածն եղև, կոչեցաւ Տեղի Խրամատեայ: Յայսմանն յայտնի է՝ որ նոյն է՝ մի գնդի յաղթիլն և խրամատիլն (պատառիլն): Եղբայր յեղբօրէ օգնեալ է իբրև քաղաք ամուր (Առակ. Ժ. 19). ուրեմն և եղբայր յեղբօրէ բաժանեալ է իբրև տուն խարխուլ: Առասան երեքելուղի ոչ վաղվազակի խղեսցի, ասէ Սողոմոն (Ժողով. Դ. 12). և փորձիւ ևս գիտեմք՝ որ չուանն եթէ թե՛լ թե՛լ բաժանուի, տկարանայ և անպիտանանայ:

Օպայ բանս լաւ հասկացած էր Ճինկիզխան թագաւորն Թաթարաց, և կամենալով իւր որդւոց ևս հասկացնել, կոչեց զնոսա մի օր իւր մօտ, զբրաւ նոցա առաջև մի տրցակ (կապոց) նետից, և հրամայեց որ խորտակեն զայն: Եւ երբ որ չկարացին նոքա խորտակել, արձակել տուաւ զտրցակը, և հրամայեց դարձեալ՝ որ խորտակեն: Շուտով կատարուեցաւ հրամանն. վասն զի իւրաքանչիւրն յորդւոց նորա մի մի նետ առնելով՝ զղորդր ևս խորտակեցին: Յայնժամ զայս անցքը օրինակ տալով նոցա հայրն՝ ասաց. Ահա տեսէք, որդեակք, որքան հզօր է համաշունչ միաբանութիւն:

Համապատասխան Վահանէան

ՆՈՐԱԳԻՒՏ ԾԱՌ՝ ՆԵՐԿԻ ՀԱՆԵԼՈՅ ՀԱՄԱՐ

Աճիւրի մէջ գտած են նոր ժամանակներումս մի տեսակ ծառ, որոյ միջէն դուրս է գալիս այնպիսի պատուական սեաւ ներկ, որոյ նմանը չէր կարելի ստանալ յայլ որ և իցէ մինչև ցայժմ յայտնուած նիւթերից: